

LUNDS UNIVERSITET

Ekonomihögskolan
Institutionen för handelsrätt
HARM01 Handelsrättslig specialkurs
Magisteruppsats

HT 2007

SMS-lån och konsumentskyddet

Handledare: Peter Gerhard

Författare: Martin Oldentoft

SAMMANFATTNING	2
ABSTRACT	3
1 INLEDNING.....	4
1.2 SYFTE.....	4
1.3 PROBLEMSTÄLLNINGAR	4
1.4 METOD OCH AVGRÄNSNINGAR AV STUDIEN	5
1.6 FÖRKORTNINGAR	6
2 VAD ÄR ETT SMS-LÅN?	7
2.1 DEFINITION	7
2.2 SMS-LÅNEBRANSCHEN	7
2.3 VILKET BEHOV HOS MARKNADEN TILLGODOSES?	8
3 GÄLLANDE RÄTT	10
3.1 EFFEKTIV RÄNTA.....	10
3.2 UPPLÄGGNINGSAVGIFT	11
3.3 KREDITKOSTNAD.....	11
3.4 BRB OCH AVTL – OCKER.....	11
3.4.1 BrB 9:5	12
3.4.1.1 Kreditocker	13
3.4.1.2 Vad är vederlag som står i uppenbart missförhållande till motprestationen?.....	13
3.4.2 AvtL 31 §.....	15
3.5 KONSUMENTKREDITLAGEN	15
3.5.1 Tillämplighet.....	15
3.5.2 Näringsidkarens skyldigheter	16
3.5.2.1 God kreditgivningssed	16
3.5.2.2 Kreditprövning.....	17
3.5.2.3 Lämna uppgift om effektiv ränta	18
3.6 DISTANS- OCH HEMFÖRSÄLJNINGSLAGEN	19
3.6.1 Tillämplighet.....	19
3.6.2 Informationsgivning före avtalslut.....	19
3.6.3 Ångerrätt.....	20
3.7 ANALYS OCH DISKUSSION – GÄLLANDE RÄTT	22
3.7.1 BrB och AvtL – Ocker.....	22
3.7.2 KkrL.....	23
3.7.2.1 God kreditgivningssed	23
3.7.2.2 Kreditprövning.....	24
3.7.2.3 Effektiv ränta	25
3.7.3 Distans- och hemförsäljningslagen	26
4 AVSLUTANDE DISKUSSION.....	28
5 SAMMANFATTNING	32
6 KÄLLFÖRTECKNING	34
6.1 LITTERATUR.....	34
6.2 INTERNET	34
6.3 TIDNINGSARTIKLAR	34
6.4 RAPPORTER	34
6.5 INTERVJUER	35
6.6 RÄTTSFALL	35
6.7 PROPOSITIONER.....	35
6.8 ÖVRIGT	35
BILAGA 1.....	36
BILAGA 2.....	37

Sammanfattning

Den viktigaste slutsatsen kring ocker är att SMS-låneverksamheten sannolikt *inte* är att likställa med ocker, som tillämpningen av ockerparagraferna ser ut idag. Den primära anledningen till det är den korta kredittiden, vilket gör att den totala kreditkostnaden inte blir för hög. Endast den effektiva räntan talar för ocker. Den ger emellertid en missvisande bild som inte motsvaras av den helhetsbedömning av kreditvillkoren som måste göras.

Den allmänna diskussionen som förs bl.a. i massmedia kring att SMS-lån ska likställas med ocker är missriktad. Påståendet att ”långivarna tjänar stora pengar genom att ta ut på tok för höga avgifter för lån till en redan särskilt utsatt målgrupp!” är ett etiskt ställningstagande som översätts felaktigt till en juridisk term, ocker. Givetvis kan man argumentera för att SMS-låneverksamheten är oetisk, men ocker är det sannolikt inte.

SMS-lån bör däremot kunna anses strida mot god kreditgivningssed. Enligt KkrL undantas SMS-lån från kravet på kreditprövning. Det finns dock skäl att anta att de flesta SMS-långivare ändå genomför någon form av kreditprövning. Samtidigt kräver god kreditgivningssed att kreditgivaren avråder konsumenten från att teckna en kredit, om återbetalningsförmågan misstänks vara svag. Att bevilja kredit till någon som man vet kan komma att få svårt med återbetalningen, oavsett hur man tillägnat sig vetskapen, bör kunna anses strida mot god kreditgivningssed. I sådant fall kan kredittagaren med framgång hävda kreditavtalets ogiltighet med stöd i 36 § AvtL.

Den i särklass viktigaste åtgärd som bör vidtas avseende SMS-lån, är att höja kunskapsnivån hos konsumenterna. Då kan konsumenterna ta ett större eget ansvar för sin ekonomi. Ett större individuellt konsumentansvar frigör emellertid inte samhället från ansvar. Samhällets roll ska vara att skapa goda förutsättningar för individen att axla ett sådant utökat ansvar. Om samhället lyckas med det, ökar samhällsnyttan. Inte bara för att konsumenterna får bättre möjligheter att generellt fatta klokare beslut – man ska också ha i åtanke att det vore beklagligt att med lagstiftning inskränka handlingsfriheten för alla de konsumenter som redan kan hantera nya finansiella tjänster, som exempelvis SMS-lån.

Nyckelord: SMS-lån, ocker, konsumentkredit, god kreditgivningssed, kreditprövning

Abstract

The most important conclusion of this thesis is that SMS-loans are not to be considered usury, with application of the Swedish law of today. The primary reason is the relatively short credit period, which does not render the cost of credit too high. Only the *effektiva räntan* (“annual percentage rate of charge”) pleads usury. However, the concept of *effektiv ränta* is misleading, and does not agree to the overall assessment of the credit conditions which must be done.

The general discussion in public media concluding that SMS-loans are to be considered as usury is misdirected. Media often claims “lenders are making big money from charging too high interest rates for loans to an already exposed target group!”. But that is an ethic standpoint which is falsely translated into a legal term, usury. Of course, one may argue that SMS-loans are unethical, but it should probably not be considered usury.

SMS-loans would possibly be considered not consistent with *god kreditgivningssed* (“responsible lending”). According to KkrL SMS-loans are exempted from the requirement of assessing the credit risk. However, there are reasons to believe that most SMS-lenders, despite the exemption, carry out some sort of assessment of the credit risk. Concurrently, *god kreditgivningssed* claims that the lender should advise customers not to borrow, if there is reason to anticipate low chance of repayment possibility. To grant someone a loan knowing that the borrower is likely to have difficulties with the repayment, irrespective how the lender has got the knowledge, ought to be seen as contrary to *god kreditgivningssed*. In that case, the customer should be able to claim the agreement to be void, according to 36 § AvtL.

The without comparison most important preventive measure to be taken, with respect to SMS-loans, is to increase the customers knowledge of economy. The customers would then be able to take more responsibility over their own private economy. A larger individual consumer responsibility does not however, set the community free from responsibility. The community should instead focus on creating good conditions for the consumers to assume this extended responsibility. Should the community succeed in doing so, the overall benefit would rise. Not only because of the increased possibility for the consumers to come to wiser decisions – one should also bear in mind that it would be unfortunate to deprive all the consumers that already have sufficient knowledge of how to use these new financial services, their freedom of action.

Keywords: SMS-loan, usury, consumer credit, responsible lending

1 Inledning

Som en följd av rådande högkonjunktur, med hög konsumtion och god tillgång till krediter har privatpersoners benägenhet att låna ökat. En relativt ny företeelse är SMS-lån. Låntagarna erbjuds en snabb och enkel kreditlösning – långivarna lockar med räntefria pengar inom en kvart. Istället för ränta tas emellertid en avgift ut. Den effektiva räntan når ofta 800 % - ibland mer – och risken att låntagarna hamnar hos Kronofogden sägs vara stor. Vad säger lagen? Behövs ett starkare konsumentskydd?

Debatten i massmedia visar ofta på en smutsig bransch där företagen profiterar på ekonomiskt nödställda personer. En viss frustration kan också anas över att rättsväsendet inte ingriper och likställer verksamheten med ocker.¹ Här finns ett behov av att nyansera debatten och kanske hitta andra angreppsvinklar.

Jag kommer i det följande beskriva och analysera ocker-paragraferna och dess tillämpning. Vidare tittar jag också på några andra lagrum som kan förstärka konsumentens ställning gentemot företagen. Dessa är först och främst KkrL och Distans- och hemförsäljningslagen.

Avslutningsvis ger jag förbättringsförslag utifrån de slutsatser jag dragit.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka huruvida SMS-lån är att jämföras med ocker, samt att undersöka om det finns några andra lagar som kan vara intressanta ur ett konsumentskyddsperspektiv. Vidare ska uppsatsen resultera i förbättringsförslag avseende förhållandet mellan konsument och näringsidkare, om det visar sig nödvändigt. Jag försöker också ge fler nyanser till debatten som förs i massmedia idag.

1.3 Problemställningar

Problemställningarna i denna uppsats är:

Debatten i massmedia hävdar ocker, finns det grund för det?

Finns det några andra lagar som kan vara intressanta ur ett konsumentskyddsperspektiv?

Vilka är i så fall dessa lagars viktigaste implikationer och vad har de för effekter?

Om någon förändring bör göras, vad skulle det vara?

¹ *Dyra snabblånen är rena ockret*. DI 070915. <http://di.se/Index/Nyheter/2007/09/15/248338.htm?src=xlink>
Stoppa ockret. DN 070626. <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=577&a=674140>

1.4 Metod och avgränsningar av studien

I arbetet med att fastställa gällande rätt har jag valt att använda traditionell juridisk metod, där studier av lagtext, förarbeten och doktrin utgör grunden. För att få djupare förståelse för företeelsen SMS-lån, genomförs också intervjuer med representanter från olika aktörer på marknaden – såväl myndigheter som företag. Samtliga intervjuer har gjorts i diskussionsform, d.v.s. med kvalitativt fokus. Samtliga samtal har spelats in i syfte att minska risken för felciteringar.

Ett återkommande problem i denna analys är att det är en för Sverige helt ny företeelse med de svårigheter att få tag i relevant information det för med sig. Bristen på officiell, oberoende statistik är ett problem. Inte heller doktrinen är tillräckligt utvecklad i den specifika frågan – generella resonemang i doktrinen kring ocker och konsumentskydd bör emellertid till del kunna tillämpas.

Det är värt att notera att under arbetets gång har emellertid antalet rapporter ökat. När studien påbörjades i september 2007 fanns inte mycket information att tillgå. Antalet studier av ämnet var då högst begränsat. Den i skrivande stund senaste rapporten – KFM Rapport 2007:2 – som publicerades 28:e december, ger mycket värdefull information som i dagsläget hade möjliggjort ett annat upplägg av studien. När studien påbörjades föreföll det centralt att som utgångspunkt se över rättsläget i syfte att undersöka om SMS-låneföretagen bedriver legal verksamhet. Studien kändes också viktig eftersom den allmänna debatten var tillsyns låst vid att jämföra företeelsen med ocker, samtidigt som åklagare valt att inte inleda förundersökning när stf. KO Marianne Åbyhammar gjorde en åtalsanmälan om ocker 31 mars, 2006.

I ett försök till att bidra till en mer nyanserad debatt har jag också valt att bredda studien till att omfatta även andra tillämpliga lagar. För att göra undersökningen mer hanterbar, har jag valt att fokusera på ockerparagraferna, samt tillämpliga delar av KkrL och Distans- och hemförsäljningslagen. Anledningen till att valet föll på just dessa beror på den massmediala debatten kring ocker, att SMS-lån är en typisk konsumentkredit samt att Distans- och hemförsäljningslagen nyligen ändrades till att även omfatta finansiella tjänster.

Inom EU har förhandlingarna om harmoniserade regler för konsumentkrediter just avslutats. Det kommer emellertid att dröja innan det får effekter på svensk lagstiftning. Därför har jag valt att endast koncentrera mig på gällande svensk rätt.

Begreppen ”lån” och ”kredit” används synonymt i uppsatsen, om annat ej anges. ”Kredit” kan förvisso generellt ges en bredare innebörd än ”lån”. Eftersom den berörda företeelsen även ryms inom det smalare begreppet ”lån”, görs emellertid ingen åtskillnad mellan begreppen i framställningen.

1.6 Förkortningar

ABL Aktiebolagslagen (2005:551)
AvtL Avtalslagen (1915:218)
BrB Brottsbalken
DN Dagens Nyheter
FI Finansinspektionen
HD Högsta domstolen
KFM Kronofogdemyndigheten
KkrL Konsumentkreditlagen
KköpL Konsumentköplagen (1990:932)
KO Konsumentombudsmannen
KöpL Köplagen (1990:931)
MFL Marknadsföringslagen (1995:450)
SCB Statistiska Centralbyrån
SMS Short Message Service

2 Vad är ett SMS-lån?

2.1 Definition

Det finns ingen allmänt vedertagen definition eller ens en officiell benämning av företeelsen. Både ”mikrolån” och ”SMS-lån” förekommer såväl inom branschen som inom olika myndigheter. I denna uppsats kommer termen ”SMS-lån” användas och då åsyftas krediter med följande karaktärsdrag:

- 1) Låga belopp – krediterna rör sig i intervallet 500-3000 kronor.
- 2) Enkel ansökan – ansökan sker genom ett SMS, e-mail eller ett telefonsamtal.
- 3) Snabb handläggning – flera långgivare betalar ut pengar inom en kvart
- 4) Hög kreditkostnad – kostnaden ligger vanligtvis mellan 250 och 700 kronor.
- 5) Räntefritt – krediten löper utan ränta.
- 6) Kort kredittid – krediten löper sällan längre än 30 dagar.

2.2 SMS-lånebranschen

Verksamheten kom till Sverige från Finland under 2006. Branschen är tillsynes mycket lönsam och antalet nyetablerade företag ökar snabbt. Från att inte funnits över huvudtaget i början på 2006, finns det drygt 20 företag i skrivande stund.²

Den massmediala bilden av företagen är generellt ytterst negativ. Företagen beskrivs som oseriösa profitörer och ockrare som skor sig på mindre bemedlade, företrädesvis unga vuxna.

Några exakta siffror på användandet av den här typen av krediter är svårt att presentera i dagsläget³. SCB har ingen statistik alls på området. Under ett telefonsamtal med en handläggare på SCB ges förklaringen ”Det tar tid innan ’nya företeelser’ slår igenom i statistiken”. Möjligen skulle studier av SMS-låneföretagens årsredovisningar kunna ge viss ledning, men tillräckligt aktuella sådana saknas i skrivande stund.

Det finns ett fåtal indikationer som eventuellt skulle antyda marknadsstorleken. En av de största aktörerna på marknaden i dagsläget är Folkia. De har på 1,5 år fått 40 000 kunder enligt egen utsago. Vidare framkommer i en intervju med Marcus Lindström, marknads- och försäljningschef på Folkia att de hade 15 200 kunder under oktober 2007. Han säger också att

² KFM Rapport 2007:2 s. 6

³ Eftersom företagen är så pass nystartade finns i skrivande stund inte tillräckligt många aktuella årsredovisningar att ta ställning till.

de har kreditförluster på knappt 2 %. En annan av de största är Mobillån. De säger sig ha beviljat 40 000 lån under 2006 och hitintills haft 60 000 *lånesökande* 2007. Kronofogden har under årets första tre kvartal fått in 13 337 ansökningar om betalningsföreläggande. Utan att egentligen kunna säga mer än såhär, kan man anse att marknaden är tillräckligt stor för att vara intressant ur ett konsumentskyddsperspektiv.

SMS-låneföretagen klassificeras som finansiella institut. Finansiella institut bedriver verksamhet som kräver tillstånd av Finansinspektionen, men står *inte* under Finansinspektionens tillsyn.⁴ Konsumentverket har tillsynsansvar för att KkrL följs i fall där Finansinspektionen inte är ansvarig, enligt KkrL 35 §.

2.3 Vilket behov hos marknaden tillgodoses?

De produkttegenskaper som uppskattas främst av kunderna är snabbheten, inget krav på säkerhet, ingen som frågar vad pengarna ska användas till, lättare kreditvärdighetskrav och att den totala kreditkostnaden framgår tydligt.⁵

Det finns många olika kreditlösningar på marknaden idag. Praktiskt taget alla banker erbjuder s.k. blanco-lån, lån utan säkerhet. Problemet med den typen av kredit är att det ställs en del krav på sökandens privatekonomi, som kan vara oöverstigliga för vissa sökande. Många människor ställs alltså helt utanför kreditmarknaden.

Ex. SEB ställer följande krav för ett blanco-lån:

- Årsinkomst över 150 000 kr
- Inga betalningsanmärkningar

En annan lösning är en kontokortskredit. Här uppstår emellertid samma problem som vid blanco-lån; kraven i ovanstående exempel måste uppfyllas här också.

Gemensamt för ovanstående exempel är att de har en relativt lång handläggningsprocess.

”Den gamla hederliga” pantbanken då? Där ställs inga krav kring vare sig årsinkomst eller betalningsanmärkningar. Däremot måste man ha ett föremål att lämna som säkerhet för lånet (pantbankernas verksamhet bygger till största del på säkerhet i lös egendom). En sådan säkerhet finns det många människor i landet som inte kan lämna.

Det finns säkert många grupper i samhället som av ett eller annat skäl inte uppskattar egenskaperna hos traditionella kreditalternativ. Två grupper utmärker sig dock – två grupper som har svårt att hantera SMS-lån. Kronofogden för sedan hösten 2006 statistik över antalet inkomna ansökningar om betalningsförelägganden som grundar sig på SMS-lån. I en rapport från augusti 2007 framkommer två särskilt iögonfallande fakta.⁶ 40 % av ansökningarna avsåg

⁴ Lag (1996:1006) om anmälningsskyldighet avseende viss finansiell verksamhet

⁵ KFM Rapport 2007:2 s. 15 samt <http://www.folkia.se/kritik.aspx>

⁶ Obetalda SMS-lån. Konsekvenser hos Kronofogden. KFM aug. 2007

personer i åldern 18-25 år och 60 % av ansökningarna avsåg personer som redan hade en aktuell skuld hos Kronofogden. Det är alltså företrädevis unga personer samt personer med redan ansträngd ekonomi som inte klarar att hantera SMS-lån.

Kronofogdemyndigheten och Konsumentverket är inte odelat negativa till SMS-lån. ”Det kanske är smart att man kan låna 3 000 kr i en månad och sedan betala tillbaka det, men frågan är vad som är rimligt att en sådan tjänst ska kosta” säger Jan Åkerlund på Kronofogdemyndigheten. Johan Adamsson, jurist på Konsumentverket, ser det som en självklarhet att den här typen av lån ska få finnas – en del förändringar bör dock göras, först och främst gällande lånens snabbhet, anser han.⁷

Sammanfattningsvis täcker de traditionella alternativen många situationer, men inte alla. Har man bråttom, betalningsanmärkning, låg inkomst och/eller inget föremål att ställa som säkerhet, blir det svårt att låna pengar. SMS-lånen fyller ut detta tomrum.

⁷ Johan Adamsson, jurist Konsumentverket. Intervju 071217

3 Gällande rätt

För att kunna analysera SMS-lånen enligt svensk rätt gör jag i det följande en genomgång av ockerparagraferna i BrB och AvtL samt tillämpliga delar i KkrL och Distans- och hemförsäljningslagen.

För att kunna diskutera gällande rätt behövs förståelse kring tre grundläggande begrepp, effektiv ränta, uppläggningsavgift och kreditkostnad. I syfte att underlätta för läsaren gör jag den genomgången nedan, trots att begreppen inte i strikt mening utgör gällande rätt.

3.1 Effektiv ränta

Effektiv ränta är ett sätt att underlätta jämförelser mellan olika kreditalternativ. Vid beräkning av effektiv ränta beaktar man den nominella räntan, eventuella avgifter samt effekten av tätare betalningsintervall. Räntesatsen räknas också om så att den visar en räntesats på årsbasis.

Hur den effektiva räntan beräknas framgår av förordningen (1992:1010) om effektiv ränta vid konsumentkrediter, med den senaste ändringen enligt SFS 1999:917 (se *Bilaga 1*).

Exempel 3.1:

Att låna 3 000 kr i en månad kostar 600 kr. Omräkning till effektiv ränta görs enligt stadgade riktlinjer.

Figur 3.1

$$3000 = \frac{3600}{(1+i)^{1/12}}$$

Kreditbelopp = 3000 kr
Belopp att återbetala = 3 600 kr
Kredittid i år = 1/12 (dvs. ett tolfedels år = en månad)
i = okänd (den effektiva räntan)

Om man löser ut i, dvs. den effektiva räntan, får man fram 791,6 %.

För vidare analys och tillämpning av effektiv ränta se nedan 3.5.2.3 *Effektiv ränta*

3.2 Uppläggningsavgift

Uppläggningsavgift är i ordets vida betydelse en engångsavgift som erläggs vid tecknande av någon form av avtal. Det kan röra olika typer av tjänster, exempelvis mobiltelefonabonnemang, TV-abonnemang eller ett lån. Syftet är att täcka tjänsteutförarens initiala administrationskostnader i och med uppstarten av tjänsten.

Hos reguljära banker och kreditinstitut brukar uppläggningsavgiften för ett blanco-lån om 20 000 kr ligga strax under 500 kr (se *Bilaga 2*).⁸ Värt att förtydliga är att vid ett lån hos en bank är uppläggningsavgiften och räntan i normalfallet uppdelade var för sig, i motsats till ett SMS-lån där endast en avgift tas ut.

3.3 Kreditkostnad

Med anledning av att SMS-lånen löper utan ränta bör något sägas om begreppet kreditkostnad. Vad man väljer att kalla de kostnader en kredit är förenad med är av liten eller ingen betydelse. KkrL definierar kreditkostnad som *det sammanlagda beloppet av de räntor, tillägg och andra kostnader som konsumenten skall betala för krediten*.⁹

Holmqvist et al hävdar att vad som kallas ränta och vad som kallas provision eller något annat saknar betydelse, eftersom man jämför vad kreditgivaren utger och vad han erhåller såsom vederlag.¹⁰ Det är alltså i detta sammanhang lönlöst att formulera sig som företaget Mobillan.se gör på sin webbsida:

Mobillån är räntefritt, din enda kostnad är en marknadsmässig kreditavgift. Kreditavgiften innefattar kostnader för personkontroll, uppläggningsavgift, kreditprövning samt övriga kontroller.¹¹

Alla pålagor kreditgivaren begär räknas samman vid beräkning av den totala gottgörelsen, oaktat om kreditgivaren har haft en motsvarande kostnad, exempelvis avgift till kreditupplysningsföretag. Den totala gottgörelsen näringsidkaren tillgodogör sig, är lika med konsumentens kreditkostnad.¹²

3.4 BrB och AvtL – Ocker

Ocker innebär utnyttjande av annans underlägsna ställning i syfte att bereda sig otillbörlig fördel. Bestämmelser om ocker återfinns på två ställen i lagen, dels i BrB och dels i AvtL.

⁸ Undersökningen är att betrakta som summarisk och bör endast ses som en antydning till hur marknaden ser ut just nu.

⁹ KkrL 2 § 4 st

¹⁰ Holmqvist, Leijonhufvud, Träskman, Wennberg: Brottsbalken. En kommentar. Del 1. s. 9:59

¹¹ <http://www.mobillan.se/snabblan/071213>

¹² NJA 1995 s. 430

Bestämmelserna är likartade. Jag kommer i det följande att beskriva de båda bestämmelsernas innebörd, vilka skillnader som finns samt i vilken utsträckning de är tillämpliga på SMS-lån.

3.4.1 BrB 9:5

Straffet för ocker är böter eller fängelse i två år. Är brottet grovt döms till fängelse lägst sex månader högst fyra år.

Den som vid avtal eller någon annan rättshandling begagnar sig av någons trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning till att bereda sig förmån, som står i uppenbart missförhållande till vederlaget eller för vilken vederlag inte skall utgå, döms för ocker till böter eller fängelse i högst två år.

För ocker döms också den som vid kreditgivning i näringsverksamhet eller i annan verksamhet, som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning bereder sig ränta eller annan ekonomisk förmån, som står i uppenbart missförhållande till motprestationen.

I 1 st. finns en huvudregel med två rekvisit:

1. Kreditgivaren ska utnyttja medkontrahentens *trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroendeställning*.
2. Kreditgivarens vinst ska stå i uppenbart missförhållande till vederlaget.

Närmare beskrivning av situationerna i första rekvisitet

- *Trångmål*
Med trångmål avses en omständighet som minskar motståndskraften just hos offret för gärningen.¹³ Trångmål avser i första hand ett *ekonomiskt* utsatt läge. Ett exempel är att vid arbetslöshet inte kunna betala för hyra och mat.
- *Oförstånd*
Härmed avses bristande intellektuell kapacitet i allmänhet eller okunnighet på något visst område, främst rörande affärer av viss art, men däremot inte bristande kännedom i en viss fråga.¹⁴
- *Lättsinne*
Lättsinne avser först och främst *ekonomiskt* lättsinne. I NJA 1963 s. 195 ansågs bedrivande av totalisatorspel (t.ex. spela på trav) i stor omfattning, trots obestånd, vara lättsinnigt och att låna ut pengar till det vara att begagna sig av spelarens lättsinne.¹⁵ Lättsinnet kan vara konstant (ett karaktärsdrag) eller

¹³ Holmqvist, Leijonhufvud, Träskman, Wennberg: Brottsbalken. En kommentar. Del 1. s. 9:57

¹⁴ Jareborg: Brotten, andra häftet, förmögenhetsbrotten, 2:a upplagan, 1986, s. 249

¹⁵ Holmqvist, Leijonhufvud, Träskman, Wennberg: Brottsbalken. En kommentar. Del 1. s. 9:57

tillfälligt (t.ex. beroende på alkoholpåverkan).¹⁶

- *Beroendeställning*
Beroendeställning avser förhållandet till gärningsmannen eller annan person.
Beroende av annat – alkohol eller narkotika – faller inte under denna punkt.¹⁷

Vad som krävs för att det andra rekvisitet ska anses uppfyllt kräver ett djupare resonemang. Se nedan 3.4.1.2 *Vad är vederlag som står i uppenbart missförhållande till motprestationen?*

3.4.1.1 Kreditocker

I 2 st 9:5 BrB finns ett undantag från huvudregeln, nämligen kreditocker. Sker kreditgivningen inom ramen för näringsverksamhet (eller liknande), faller första rekvisitet bort. Det räcker i sådant fall med att andra rekvisitet är uppfyllt, d.v.s. att vinsten står i uppenbart missförhållande till vederlaget.

Enligt förarbetena var avsikten att man effektivare skulle kunna ingripa mot sådan ockermässig verksamhet som bedrevs på den så kallade grå lånemarknaden.¹⁸ Dagens motsvarighet till den grå lånemarknaden bör kunna antas vara företag som bedriver finansiell verksamhet, men som inte står under Finansinspektionens insyn¹⁹. SMS-låneföretag bör därför anses verka på, vad som i propositionen kallas, den grå lånemarknaden.

Undantaget i 2 st innebär att ocker föreligger om 1) en näringsidkare lånar ut pengar 2) till en ränta som står i uppenbart missförhållande till motprestationen. Motsvarande första rekvisitet 1 st. försvinner alltså.

Eftersom SMS-lån faller inom ramen för näringsverksamhet, torde diskussionen kring vad som i ett *straffrättsligt perspektiv* utgör trångmål, oförstånd, lättsinne och beroendeställning, vara av underordnat intresse. Vad som däremot är desto viktigare är frågan om hur högt vederlaget ska vara för att ”stå i uppenbart missförhållande till motprestationen”.

3.4.1.2 Vad är vederlag som står i uppenbart missförhållande till motprestationen?

Det finns inget enkelt standardsvar på den frågan, då lagstiftaren inte har satt någon absolut gräns, utan gränser dras från fall till fall. Ett resonemang måste alltså föras kring omständigheterna i varje enskilt fall, utifrån praxis och doktrin. Jag kommer i det följande ta upp några av de riktlinjer som finns att följa.

¹⁶ Jareborg: Brotten, andra häftet, förmögenhetsbrotten, 2:a upplagan, 1986, s. 250

¹⁷ Holmqvist, Leijonhufvud, Träskman, Wennberg: Brottsbalken. En kommentar. Del 1. s. 9:57

¹⁸ Prop 1985/86:65 s. 2

¹⁹ Jmfr. prop 1985/86:65 s. 37

Först måste ”vederlag” definieras. Enligt NJA 1995 s. 430 får överensstämmelse anses råda mellan begreppet *kreditkostnad* (enligt definition i KkrL) och *det sammanlagda värdet av den gottgörelse som en kreditgivare betingar sig som vederlag för krediten*, såsom ränta och annan ekonomisk förmån. D.v.s. den summa som kredittagaren betalar i kreditkostnad motsvaras av kreditgivarens vederlag.

I förarbetena anges att vid bedömningen av huruvida det vid kreditgivning föreligger ett uppenbart missförhållande mellan vederlag och motprestation, är det en naturlig utgångspunkt att jämföra hur kreditvillkoren förhåller sig till de tänkta villkoren för ett motsvarande lån i en bank eller något annat kreditinstitut på den *reglerade kreditmarknaden*. Med lån på den reglerade kreditmarknaden förstås exempelvis lån i bank. I jämförelsen måste också beaktas att kreditinstitut, p.g.a. sin upplåningssituation, regelmässigt håller en högre utlåningsränta än reguljära banker.²⁰

Några riktlinjer nämns i förarbetena.

[...] förmånerna, omräknade till årsränta, vid lån av ett inte obetydligt belopp under minst sex månader inte bör tillåtas överstiga tre eller fyra gånger riksbankens diskonto, om fordringen är säker. Är fordringen osäker kan det vara motiverat att begränsa riskpremiens storlek så att den beräknade årsräntan aldrig skulle få överstiga 100 %.²¹

Riktlinjerna avser enligt min tolkning lån som av två anledningar torde betinga en *lägre* räntesats än SMS-lån; större kreditbelopp (”ett inte obetydligt belopp”) och längre kredittid (”minst sex månader”). På så vis torde ett SMS-lån (litet belopp, kort kredittid och med hög osäkerhet) betinga en effektiv ränta väl överstigande 100 % på årsbasis.

Även Ramberg skriver att i vissa fall kan mycket höga räntor accepteras. Räntan ska dels kompensera för risken för insolvens hos låntagaren, dels avsaknaden av säkerhet för lånet.²²

Jareborg hävdar att en ersättning om 50 kr för en veckas lån av 2 000 kr ger en mycket hög årsränta, men det vore orimligt att anses som ocker.²³ Den effektiva räntan blir relativt sett högre när kredittiden är kort och lånebeloppet är litet. Då motsvaras långivarens administrativa kostnader av en större andel av lånebeloppet.

I NJA 1995 s. 430 döms en kreditgivare för ocker efter att inom ramen för näringsverksamhet utgivit fyra olika lån i storleksordningen 3000-4000 kr till fyra olika låntagare, utan säkerhet och med en effektiv ränta uppemot 130 %. Likheter med SMS-lån är slående även om skillnader också finns. Skillnaderna ligger i kredittiden och ränteberäkningen. Kredittiden är 13 månader och ränteberäkning sker med s.k. rak ränta – ränta betalas på det ursprungliga kreditbeloppet utan hänsyn till löpande avbetalningar.

De faktorer som domstolen tagit hänsyn till i NJA 1995 s. 430 är

²⁰ Prop 1985/86:65 s 41f

²¹ SOU 1983:50 s. 201

²² Ramberg, Ramberg: Allmän avtalsrätt 6:e upplagan, 2002, s. 98

²³ Jareborg: Brotten, andra häftet, förmögenhetsbrotten, 2:a upplagan, 1986, s. 253

- kreditrisk (p.g.a. dels avsaknad av säkerhet, dels låntagarens ekonomiska situation),
- lånekonstruktionen för betalning av kreditkostnaderna
- effektiv ränta i förhållande till andra aktörer på marknaden och
- långivarens upplåningssituation.

3.4.2 AvtL 31 §

Ocker i AvtL är en av ogiltighetsgrunderna. En dom enligt AvtL 31 § medför alltså att prestationerna ska återgå. Även skadestånd kan bli aktuellt.

Har någon begagnat sig av annans trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning till att taga eller betinga sig förmåner, vilka stå i uppenbartmissförhållande till det vederlag, som må hava blivit erlagt eller utfäst, eller för vilka något vederlag icke skall utgå, vare rättshandling, som sålunda tillkommit, icke gällande mot den förfördelade.

Ocker enligt AvtL är till stor del att likna vid ocker enligt BrB. Det som skiljer är först och främst påföljderna. Vidare saknas i AvtL motsvarighet till BrB's 9:5 2 st, kreditocker. För ansvar enligt AvtL krävs alltså att part utnyttjat motpartens trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroendeställning *samt* att part betingar sig förmåner som står i uppenbart missförhållande till vederlaget, vilket ställer högre krav på bevisningen.

3.5 Konsumentkreditlagen

Sverige har ett starkt konsumentskydd på flera områden. KkrL ger på flera sätt ett mycket gott skydd för konsumenterna. Det har emellertid gjorts en del undantag i lagen som är av särskilt intresse vid en analys av skyddet vid nyttjande av SMS-lån. De mest intressanta undantagen gäller kreditprovning och effektiv ränta. Även god kreditgivningssed har flera intressanta implikationer.

3.5.1 Tillämplighet

SMS-lån faller under KkrL, eftersom krediten får anses vara för enskilt bruk, samt att konsumenten erbjuds krediten av en näringsidkare.²⁴ Vidare är KkrL:s regler indispositiva, d.v.s. att avtalsvillkor som i jämförelse med i lagen angivna bestämmelser är till nackdel för konsumenten, är utan verkan mot denne.²⁵

²⁴ KkrL 1 § 1 st.

²⁵ KkrL 4 §

3.5.2 Näringsidkarens skyldigheter

KkrL stadgar en rad skyldigheter för näringsidkaren gentemot konsumenten. De viktigaste skyldigheterna i sammanhanget är att näringsidkaren ska

- iaktta god kreditgivningssed (5 §)
- genomföra kreditprovning (5a §)
- lämna uppgift om effektiv ränta (6 §)

3.5.2.1 God kreditgivningssed

5 § Näringsidkaren skall i sitt förhållande till konsumenten iaktta god kreditgivningssed och därvid ta till vara konsumentens intressen med tillbörlig omsorg.

Vid kreditgivning ska näringsidkaren iaktta god kreditgivningssed i förhållande till konsumenten och ta tillvara konsumentens intressen med tillbörlig omsorg. Regeln om god kreditgivningssed, som är osanktionerad, utgör en viktig grund för lagens mer konkreta bestämmelser om näringsidkarens skyldigheter och konsumentens rättigheter.²⁶

Begreppet god kreditgivningssed får sin betydelse till stor del genom de etiska regler som branschföreträdare och tillsynsmyndigheter har kommit överens om. Vidare kan uttalanden av tillsynsmyndigheterna ge vägledning vid begreppets tolkning.²⁷

I mer konkreta ordalag innebär god kreditgivningssed att kreditgivaren ska försöka medverka till att privatpersoner inte skuldsätter sig på ett sätt som är alltför långtgående i förhållande till deras inkomster och övriga ekonomiska förhållanden. Det innebär att det får anses strida mot god kreditgivningssed att för en näringsidkare avstå från kreditprovning om krediten kan antas ha betydelse för sökandens ekonomi.

God kreditgivningssed har också bäring på informationsgivning. Här torde informationsgivning vid marknadsföring vara av särskilt intresse. 4 § MFL innehåller emellertid redan styrningar om god sed. Därför bör KkrL i detta hänseende ses som en ytterligare markering av att god sed ska iakttas.²⁸

Att regeln är osanktionerad betyder inte att den är betydelselös vid en tvist. Om en näringsidkare driver sin verksamhet i strid mot god kreditgivningssed kan det få betydelse exempelvis vid tillämpning av 36 § AvtL om jämkning. Avvikande från god kreditgivningssed kan också medföra påpekanden från tillsynsmyndigheterna.²⁹

²⁶ Prop 1991/92:83 s. 33

²⁷ Prop 1991/92:83 s. 34

²⁸ Stangedahl, Konsumentkreditlagen s. 19ff.

²⁹ Ibid, s. 21f.

3.5.2.2 Kreditprövning

5 a § Näringsidkaren skall, innan kredit beviljas, pröva om konsumenten har ekonomiska förutsättningar att fullgöra vad han eller hon åtar sig enligt kreditavtalet (kreditprövning).

Kreditprövning behöver inte göras om näringsidkaren på grund av sin kännedom om konsumenten eller andra omständigheter har grundad anledning att utgå från att konsumenten har ekonomiska förutsättningar att fullgöra vad han eller hon åtar sig.

Kravet på kreditprövning gäller inte heller för engångskrediter när kredittiden är högst tre månader och kreditbeloppet skall betalas på en gång eller för krediter som avser mindre belopp. Lag (2004:312).

En kreditprövning är en undersökning av kreditsökandens ekonomiska förhållanden. Kreditprövningen ska ge svar på frågan om kreditsökanden kommer att kunna uppfylla sina åtaganden enligt kreditavtalet.

Konsumentverket har ställt upp kriterier för hur en kreditprövning ska ske. Den kreditsökandes ekonomiska förutsättningar kan normalt bedömas med beaktande av följande faktorer:

- inkomster
- skuldsättning
- borgensåtaganden
- regelbundna större utgifter för bostad, hushåll, underhåll o.d.

Om den kreditsökande ingår i ett hushåll med flera personer bör i lämplig utsträckning hela hushållets skulder och betalningsförmåga bedömas, varvid även familjesammansättningen beaktas.

Kreditgivaren bör även inhämta en sedvanlig kreditupplysning.

Kreditprövningen kan förenklas om krediten är ringa (upp till ett halvt prisbasbelopp) eller om kreditgivaren har sådan kännedom om den kreditsökande att han redan därav kan dra tillräckliga slutsatser om dennes betalningsförmåga.³⁰

Näringsidkaren har enligt KkrL och Konsumentverkets riktlinjer skyldighet att tillse att överskuldsättning inte sker. Förarbetena till KkrL framhåller risken för överskuldsättning som huvudmotivet till kreditprövningen.³¹ I förarbetena betonas också att kravet på kreditprövning redan ingår i begreppet god kreditgivningssed. Kreditprövningen ansågs emellertid vara så viktig att ett förtydligande gjordes i 5 a §.³²

Huvudregeln avseende kreditprövning ger inga uppenbara anledningar till oro; den torde ge konsumenten ett fullgott skydd. Däremot underlättar undantaget i 3 st. av allt att döma SMS-låneverksamheten betydligt. Eftersom SMS-lånen generellt löper på en månad är de tillsynes undantagna kravet på kreditprövning. Enligt författningskommentaren tar undantaget i 3 st i

³⁰ KOVFS 2001:4, Riktlinjer för tillämpning av konsumentkreditlagen (1992:830)

³¹ Prop. 2002/03:139 s. 253

³² Prop. 2002/03:139 s. 253

första hand sikte på s.k. fakturakrediter. Det är vanligt att konsumenter i vissa sammanhang ges en kortare tids kredit för att betala köpta varor eller utförda tjänster. Oftast sker betalning i dessa fall mot faktura, varför man brukar tala om just fakturakrediter. Utmärkande för dessa krediter är att kredittiden är relativt kort och att normalt hela beloppet skall betalas på en gång. Ett annat utmärkande drag är att det är fråga om engångskrediter. Risken bedöms vara liten för att denna typ av krediter skall medverka till konsumenters överskuldsättning i nämnvärd mån. Det ter sig även opraktiskt för kreditgivaren att behöva göra kreditprövning i dessa fall.³³

Uppfattningen i förarbetena delas dock inte till fullo av alla marknadens aktörer. Ett sätt att göra en kreditprövning är att använda sig av något av de olika kreditupplysningsföretagen som finns på marknaden idag. Hos Upplysningscentralen kostar den enklaste typen av kreditprövning, som endast visar eventuell förekomst av betalningsanmärkningar, omkring 8-10 kr. För en fullständig kontroll, av sådan typ som exempelvis används av banker vid huslån och andra större lån, ligger kostnaden omkring 50 kr.³⁴ Marcus Lindström, marknads- och försäljningschef på SMS-långgivaren Folkia, säger sig tala för hela branschen när han säger ”Det finns inte ett enda SMS-låneföretag som, med tanke på hur billigt det är att göra en bra kreditupplysning i Sverige, skulle vara så dumma att inte göra en kreditupplysning”.³⁵

3.5.2.3 Lämna uppgift om effektiv ränta

6 § Marknadsföring och information

Näringsidkare skall vid annonsering, skyltning och liknande marknadsföring beträffande kredit lämna information om den effektiva räntan för krediten. Om det är fråga om kredit för förvärv av en särskild vara, tjänst eller annan nyttinghet, skall även kreditkostnaden och kontantpriset anges.

[2 st om löpande kredit borttaget p.g.a att det saknar relevans i sammanhanget]

Information enligt första eller andra stycket behöver inte lämnas, om krediten avser ett belopp som uppgår till högst 1 500 kronor eller om krediten skall återbetalas inom tre månader.

Den effektiva räntan (beräknad enligt exempel 4.1), ska i normalfallet framgå tydligt i all marknadsföring. I förarbetena anses den effektiva räntan vara ett neutralt och i princip fullständigt mått på kreditkostnaden.³⁶

Även i denna bestämmelse finns undantag för krediter som uppgår till högst 1 500 kr eller där krediten ska återbetalas inom tre månader.

³³ Prop. 2002/03:139 s. 587

³⁴ Thomas Jernberg, marknadsdirektör, Upplysningscentralen AB. Intervju 080103

³⁵ Marcus Lindström, marknads- och försäljningschef, Folkia AB. Intervju 080103

³⁶ Prop. 1991/92:83 s. 38

3.6 Distans- och hemförsäljningslagen

Distans- och hemförsäljningslagen ändrades 2005 till att också innefatta finansiella tjänster. Lagens mest intressanta konsekvenser för SMS-låneverksamhetens vidkommande torde vara kravet på informationsgivning före avtalsslut samt ångerrätten.

3.6.1 Tillämplighet

Hela kapitel 3 i lagen är nytt sedan 2005. Distans- och hemförsäljningslagen gäller numera även för distansavtal mellan en näringsidkare och en konsument om kredit, försäkring, betalning samt även andra finansiella tjänster. I den tidigare lagen från 2000 var dessa typer av distansavtal undantagna.

Lagen är indispositiv, vilket medför att avtalsvillkor som i jämförelse med lagen är till nackdel för konsumenten, är utan verkan mot denne.³⁷

3.6.2 Informationsgivning före avtalsslut

Enligt huvudregeln för informationsgivning ska näringsidkaren i rimlig tid innan ett distansavtal ingås ge konsumenten följande information³⁸:

1. sitt namn och organisationsnummer, sin adress, sitt telefonnummer eller sin e-postadress och sin huvudsakliga verksamhet samt motsvarande uppgifter beträffande en mellanman som näringsidkaren anlitar, inklusive uppgift om dennes relation till näringsidkaren,
2. ansvarig tillsynsmyndighet, om verksamheten kräver tillstånd,
3. den finansiella tjänstens eller det finansiella instrumentets huvudsakliga egenskaper,
4. den finansiella tjänstens eller det finansiella instrumentets pris, inbegripet arvoden, skatter och avgifter,
5. att det med avtalet kan följa skatter, avgifter eller kostnader som varken betalas genom näringsidkaren eller påförs av denne,
6. de särskilda risker som följer med det finansiella instrument som avtalet avser, inklusive uppgift om att den tidigare värdeutvecklingen och avkastningen inte ger någon säker vägledning i fråga om den framtida utvecklingen och avkastningen,
7. sättet för betalning och för fullgörande,
8. vad som gäller om ångerrätt enligt denna lag, inklusive uppgift om vad konsumenten enligt 11 § kan komma att få betala vid utövande av ångerrätten,
9. kostnaden för att ett medel för distanskommunikation används, om inte kostnaden är beräknad efter normaltaxa,
10. den tid under vilken erbjudandet gäller,
11. avtalets kortaste löptid, om avtalet avser en fortlöpande eller periodiskt återkommande finansiell tjänst,
12. vad som gäller om uppsägning av avtalet i förtid eller ensidigt,

³⁷ Distans- och hemförsäljningslag (2005:59) 1 kap. 3 §

³⁸ Distans- och hemförsäljningslag (2005:59) 3 kap. 3 § 1 st.

13. vilket lands lag om marknadsföring som har följts,
14. avtalsvillkor om vilket lands lag som skall tillämpas på avtalet och om vilken domstol som är behörig,
15. på vilket språk avtalsvillkoren och informationen tillhandahålls och på vilket språk näringsidkaren åtar sig att kommunicera under avtalstiden,
16. hur klagomål i fråga om avtalet behandlas och vilka möjligheter som finns att få en tvist med näringsidkaren prövad utanför domstol, och
17. vilka garantifonder eller liknande ersättningssystem som finns.

Om avtalsslutet sker skriftligen eller möjligen via Internet torde den digra listan med obligatorisk information inte vålla några betydande problem. Sker kommunikationen via SMS eller något annat medium avsett endast för korta meddelanden, är fallet däremot ett helt annat. I 4 st. finns därför ett undantag som medger att ovanstående information kan göras tillgänglig för konsumenten *snarast efter* avtalsslutet. I förarbetena nämns SMS-meddelanden uttryckligen som ett medel för distanskommunikation som träffas av undantaget.³⁹ Undantaget bör alltså inte ge upphov till några tolkningsproblem.

Bestämmelserna i 3 kap. 3-6 §§ – som avser *information innan ett avtal ingås, särskilda informationskrav vid telefonförsäljning, tillhandahållande av avtalsvillkoren under avtalstiden, m.m., påföljd vid utebliven information* – har civilrättslig verkan. Underlåtelse att informera påverkar dels ångerfristens beräkning (se nedan ”Ångerrätt” samt 3 kap. 8 §) och dels näringsidkarens rätt att kräva betalning för sina kostnader enligt 3 kap. 11 §⁴⁰. Det innebär i praktiken att konsumenten har 14 dagar på sig från det att han mottar den fullständiga avtalsinformationen att ångra köpet (se nedan 3.4.3.3 Ångerrätt) samt att näringsidkaren inte kan begära att få betalt för sina tjänster innan fullständig avtalsinformation är konsumenten tillhanda.

3.6.3 Ångerrätt

Huvudregeln för konsumentens ångerrätt återfinns i 3 kap. 7 §. Konsumenten har rätt att frånträda distansavtalet (ångerrätt) genom att ge näringsidkaren meddelande om detta inom 14 dagar (ångerfrist). Ångerfristens start räknas från den dagen då konsumenten får informationen om avtalsvillkoren som avses i 3-4 §§ (se ovan 3.4.3.2 *Informationsgivning före avtalsslut*)

3 kap. 2 § stadgar flera undantag från konsumentens ångerrätt. Undantagen medför att konsumentens ångerrätt bortfaller i vissa fall som beror på finansiella marknaders svängningar, som gäller kortfristiga avtal på försäkringsområdet samt kredit som är förenad med vissa typer av panträtt. SMS-lånen omfattas således inte av undantagen.

Om konsumenten utnyttjar sin ångerrätt ska konsumenten och näringsidkaren snarast och senast inom 30 dagar återbära respektive prestationer, dvs. prestationerna återgår.⁴¹

³⁹ Prop 2004/05:13 s 53

⁴⁰ Karnov Lagkommentarer Distans- och hemförsäljningslagen (2005:59) kommentar #50

⁴¹ 3 kap. 9-10 §§

Näringsidkaren får emellertid kräva att konsumenten betalar för den del av en finansiell tjänst som har tillhandahållits enligt distansavtalet. Näringsidkaren har också rätt till ersättning för skäliga kostnader för tjänsten tiden före det att näringsidkaren tar emot konsumentens meddelande enligt 3 kap 11 § 1 st.

Ingemar Persson skriver i Karnov lagkommentarer att för kredit skall ränta utgå för den faktiskt utnyttjade kredittiden. Andra omkostnader är ersättningsgilla fullt ut om de är hänförliga till tiden före det att näringsidkaren mottar meddelandet om att ångerrätten utnyttjas. Uppläggnings- och ansökningsavgifter är hänförliga till tiden före utnyttjandet av ångerrätten.⁴²

Näringsidkarens rätt till skälig ersättning förverkas emellertid om näringsidkaren har underlåtit att lämna information enligt 3 § första stycket 8 om vad konsumenten kan komma att få betala vid utövande av ångerrätten.⁴³

SMS-långgivaren Folkia följer lagen och formulerar sig enligt följande i sina lånevillkor:

Låntagaren har rätt att när som helst betala hela lånet i förtid. Vid förtida återbetalning är låntagaren skyldig att betala uppläggningsavgift samt upplupen ränta. [...] I det fall kunden ångrar sig inom 14 dagar och omedelbart återför utbetalade medel, åläggs en administrativ avgift om 200 kr för att täcka de kostnader som uppstått för Folkia på grund av kundens begäran av lån.⁴⁴

SMS-långgivaren Kundfinans formulering är emellertid mera tveksam:

Kredittagaren har rätt att ångra ingånget låneavtal inom 14 dagar från tidpunkten då avtalet blev giltigt [...]

Vid avbeställning av lånet är kredittagaren skyldig att till kreditgivaren återbetala lånebeloppet och betala den administrativa avgiften enligt aktuell prislista.⁴⁵

Den administrativa avgiften som åsyftas är hela den kreditavgift som tas ut. Det torde *inte* vara förenligt med 3 kap 11 § 1 st.

SMS-långgivaren Mobillån visar inte några villkor värda namnet på sin webbsida. De nämner ingenting om ångerrätt över huvud taget.⁴⁶

⁴² Karnov Lagkommentarer Distans- och hemförsäljningslagen (2005:59) kommentar #69

⁴³ KkrL 3 kap. 11 § 2 st.

⁴⁴ <http://www.folkia.se/villkor.aspx 080104>

⁴⁵ http://www.kundfinans.se/sd_page/5/1/index.php

⁴⁶ <http://www.mobillan.se/snabblan>

3.7 Analys och diskussion – gällande rätt

I den genomgång jag gjort av gällande rätt finns flera frågor som är intressanta att diskutera. I diskussionen har jag valt att använda samma ordning. En övergripande diskussion återfinns i kapitel 4 *Avslutande diskussion*.

3.7.1 BrB och AvtL – Ocker

Frågan som ska besvaras är om SMS-lånen är för dyra i förhållande till vad som är rimlig ersättning för att erbjuda en sådan tjänst.⁴⁷ Att hävda ocker vid SMS-lån utifrån gällande rätt, blir emellertid enligt min mening svårt.

Följande fakta talar för ocker

- **Hög effektiv ränta**
Den mycket höga effektiva räntan framhålls särskilt av Konsumentverket och även massmedia som något som skulle utgöra en god grund för ansvar enligt ockerparagraferna. Den effektiva räntan för SMS-lån ligger i spannet 300-1200 %. Om den effektiva räntan vore den enda parametern för bedömning av en eventuell ockersituation, torde fallet vara solklart. Det finns troligen situationer där det skulle gå att utkräva ansvar för ocker redan vid en effektiv räntesats om 50 %.

Följande fakta talar emot ocker

- Den effektiva räntan ska enligt praxis inte enskild läggas till grund för ansvar enligt ockerparagraferna.
- Den korta kredittiden.
Jareborg hävdar att 50 kr avgift för att låna 2000 kr en vecka inte är ocker.
- Avsaknad av säkerhet.
Om ingen säkerhet ställs för lånet, får räntan vara högre.
- Hög upplåningskostnad för kreditgivarna
SMS-långivarna har inte samma upplåningsmöjligheter som bankerna.
- Att en helhetsbedömning av kreditvillkoren ska göras.

Som synes ovan är det endast den höga effektiva räntan som talar för ansvar enligt ockerparagraferna. Som jag tidigare konstaterat har HD varit mycket tydlig med att en hög effektiv ränta inte per automatik är att betrakta som ocker.

Lånevillkoren i NJA 1995 s. 430 överensstämmer till stor del med de för ett SMS-lån. Det föreligger emellertid en avgörande skillnad – kredittiden. Kredittiden bedömer jag vara den avgörande skillnaden mellan varför kreditgivaren i det fallet döms för ocker och varför SMS-kreditgivare går fria.

⁴⁷ Här åsyftas BrB 9:5 2 st om näringsidkare som bereder sig ränta eller annan ekonomisk förmån, som står i uppenbart missförhållande till motprestationen.

Kreditkostnaden i kronor räknat är inte högre (utan i vissa fall t.o.m. lägre) än vad bankerna erbjuder. Det är egentligen bara den effektiva räntan som talar för ansvar enligt ockerparagraferna.

Något bör också sägas kring olikheterna i de båda ockerparagraferna. Jag har i genomgången medvetet gett BrB 9:5 mer utrymme eftersom den har ett bredare tillämpningsområde i och med införandet av kreditocker (9:5 2 st). Det innebär att om ansvar enligt BrB inte kan visas, kan inte heller ansvar enligt AvtL bli aktuellt. Å andra sidan, ponera att ansvar enligt BrB kan visas, krävs att ockraren utnyttjat offrets trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning, för att ansvar enligt ockerparagrafen i AvtL ska bli aktuellt. Samtidigt bör avtalet eventuellt kunna ogiltigförklaras redan om ansvar enligt ockerparagrafen i BrB visas, eftersom det grundas på brottslig gärning, jfr *pactum turpe*.

Den allmänna diskussionen kring att SMS-lån ska likställas med ocker är missriktad. Det är ett etiskt ställningstagande mot företeelsen som felaktigt översätts till en juridisk term. ”Långivarna tjänar stora pengar genom att ta ut på tok för höga avgifter för lån till en redan särskilt utsatt målgrupp – det *måste* vara ocker!” Den synvinkeln är emellertid av två anledningar inte korrekt. Den första anledningen är att i och med införandet av kreditocker i BrB är det fullständigt egalt hur utsatt eller vilka kunskaper om krediter kredittagaren har eller inte har. Alla behandlas lika, nämligen som *konsumenter*. Den andra anledningen är att det i dagsläget inte går att visa att kostnaden är för hög. Att ta ett motsvarande lån i någon av de större bankerna går knappast att göra utan en uppläggningsavgift som i flera fall är *högre* än hos SMS-långivarna. Därtill kommer ränta. Jämförelsen försvåras förvisso av att inga av de större bankerna erbjuder någon produkt av samma karaktär, men den borde ändå kunna ge en något förklarande bild över marknadsläget.

Givetvis kan man argumentera för att SMS-låneverksamheten är oetisk, men ocker är det sannolikt inte.

3.7.2 KkrL

3.7.2.1 God kreditgivningssed

Näringsidkarens skyldighet att iaktta god kreditgivningssed i förhållande till konsumenten har till största del sin grund i att krediter ofta har stor inverkan på konsumentens ekonomi. Näringsidkaren har också ofta ett informationsövertag vilket gör att denne måste inta en restriktiv ställning och ibland avråda en konsument från att låna.

Med begreppet god kreditgivningssed var lagstiftarens intention att markera ett övergripande förhållningssätt som är önskvärt i creditsammanhang. Förhållningssättet var redan en självklarhet för många aktörer, men inte för alla.

God kreditgivningssed ska alltså betraktas endast som ett *övergripande* förhållningssätt. I de fall där annan lagstiftning går emot god kreditgivningssed, bör god kreditgivningssed betraktas som *lex generalis* och därför vara av underordnad betydelse. Så är fallet gällande undantagen från kravet på kreditprovning samt kravet på att lämna uppgift om effektiv ränta.

3.7.2.2 Kreditprovning

Införandet av undantaget från kreditprovning i KkrL gjordes i en tid när SMS-lånen ännu inte dykt upp på marknaden.⁴⁸ Lagstiftaren har med all sannolikhet inte över huvud taget haft den kreditformen i åtanke. Undantaget har i dagens läge närmast fått karaktären av ett kryphål i lagen som kan utnyttjas av mer eller mindre seriösa aktörer på exempelvis SMS-lånemarknaden.

Lagstiftarens bakomliggande målsättning med kreditprovning enligt KkrL torde emellertid vara kristallklar – att förhindra överskuldssättning. Som lagen är utformad idag missar man, trots den goda avsikten, målet. Anledningen till det är undantaget i 3 st. gällande kort kredittid. Eftersom SMS-lånen sällan löper på mer än en månad faller kravet på kreditprovning bort. Även om lånet är av engångskaraktär, av korttidskaraktär och ska återbetalas i sin helhet vid ett enda tillfälle, torde det kunna utgöra en betydande belastning för vissa grupper av låntagare. Det är t.o.m. så att den korta löptiden är en av anledningarna till det stora antalet betalningsföreläggande som inkommer till Kronofogdemyndigheten enligt Jan Åkerlund.⁴⁹

Enligt en rapport Kronofogdemyndigheten tagit fram, avser 60 % av de ärenden som inkommit gällande SMS-lån, personer med annan aktuell skuld hos myndigheten.⁵⁰ Om kreditgivarna vore tvungna att göra en grundlig kreditupplysning skulle man kunna tänka sig att denna siffra krympte. Flera SMS-långivare ser dock inte betalningsanmärkningar som något hinder, utan säger sig se till ”låntagarens samlade situation”. Det är snarare här problemet ligger. SMS-långivaren Mobillån kräver att man har en taxerad inkomst på minst 24 000 kr för att beviljas lån. För jämförelsens skull kan den gränsen ställas mot förbehållsbeloppet vid utmätning i lön som under 2005 uppgick till dryga 4 000 kr/månad, alltså drygt 48 000 kr/år.⁵¹ SMS-långivarna lånar alltså ut pengar till personer med svag återbetalningsförmåga.

Mot denna bakgrund ställer jag mig frågande till om det är förenligt med god kreditgivningssed att bevilja lån – oavsett storlek och omfattning – till en kredittagare som riskerar att hamna i betalningssvårigheter.

På SMS-långivaren Mobillåns webbsida legitimerar man sin verksamhet på följande vis:

⁴⁸ Prop. 2002/03:139

⁴⁹ Jan Åkerlund, informatör, Kronofogdemyndigheten. Intervju 071204

⁵⁰ Kronofogdemyndigheten: Obetalda SMS-lån. Konsekvenser hos Kronofogden. 070824

⁵¹ SKVFS 2004:32

- Mobillåns uppfattning är att det inte är en avgift på 450 eller 600 kronor som stjälpur en persons ekonomi
- Många av dessa personer som hamnar i skuldfällan på grund av "dyra SMS-lån" har ofta sedan tidigare skyhöga kreditkortsskulder, studieskulder, avbetalningsskulder för platt-tv-skärmar, mobiltelefonsskulder och bredbandsskulder⁵²

Vad jag kan förstå av begreppet god kreditgivningssed så är det emellertid egalt vad det är som stjälpur ekonomin. Finns det anledning till misstanke om bristande återbetalningsförmåga hos låntagaren, måste långgivaren inta en restriktiv hållning för att inte förvärpa situationen.

Svaret på frågan torde vara att undantaget i 5a § 3 st. får anses utgöra *lex specialis* i förhållande till god kreditgivningssed, varför undantaget har högre prioritet. Därför kan kreditgivaren inte enligt gällande rätt åläggas någon plikt avseende kreditprövning.

Undantaget från kreditprövning är till viss del problematiskt. Det är i och för sig grundat på ett vid tiden för stiftandet gott resonemang – det blir för resurskrävande för näringsidkarna att undantagslöst genomföra kreditupplysning för alla typer av krediter. Resurser som konsumenterna får bekosta i förlängningen. Den nya företeelsen SMS-lån ställer emellertid det resonemanget på ända. Att 60 % av ansökningarna om betalningsföreläggande avsåg personer som redan hade en aktuell skuld hos Kronofogden, visar tydligt att något har fallerat. Om det är bristande kreditprövning eller bristande hantering av informationen som kreditprövningen ger är svårt att säga. Det finns emellertid skäl att misstänka att många aktörer genomför kreditprövning, trots att de inte enligt lag är tvungna.

3.7.2.3 Effektiv ränta

Effektiv ränta har många fördelar. Den är relativt enkel att beräkna, möjliggör en enklare jämförelse av kreditalternativ och är enkel att kommunicera. Den ger också, i vissa fall, en räntesats som egentligen är mer relevant som beslutsunderlag för kredittagaren än den nominella räntan.

I vissa andra fall är det mindre lyckosamt att använda effektiv ränta som kostnadsåått. HD är i NJA 1995 s. 430 tydlig med att effektiv ränta inte utan vidare kan läggas till grund för bedömningen av förhållandet mellan kredit och vederlag. Hänsyn måste tas till kreditavtalet i sin helhet. Omständigheter som kredittid, kreditrisk, räntan i förhållande till andra aktörer på marknaden samt långgivarens upplåningssituation måste också beaktas. Även kostnader för administration bör ingå i bedömningen.

Effektiv ränta har blivit medias främsta (och i det närmaste enda) slagträ i debatten kring SMS-lånenens legitimitet. Visst låter det orimligt att betala 800 % i ränta när det finns kreditgivare som nöjer sig med 6 % eller mindre. Ser man djupare i begreppet effektiv ränta, faller begreppet emellertid i vissa fall på sin egen orimlighet.

⁵² http://www.mobillan.se/nyhet_myter_verklighet.jsp. 071211

Finns det någon rimlighet i effektivränteberäkning på kortfristiga lån? Ett exempel kan illustrera svaret: 3 000 kr lånas i en månad med en avgift på 600 kr. För att beräkna effektiva räntan multipliceras kredittiden (en månad) med 12. Likadant gör man med avgiften (600 kr) – multiplicera med 12. Kreditbeloppet däremot behålls i ursprunglig storlek. Resultatet blir en fantasisiffra som har liten verklighetsförankring. Jämförs sedan den siffran med en effektivränteberäkning för ett långfristigt lån (ett år eller mer) blir det som att jämföra äpplen med päron.

Det tjänar alltså, åtminstone strikt juridiskt, ingenting till att massmedia lyfter fram SMS-lånens orimlighet med en enda effektivränteberäkning som stöd. Möjligen påverkar massmedia opinionen i en riktning som i förlängningen får rättsliga konsekvenser. Som ytterligare stöd för effektivräntebegreppets orimlighet kan Jareborg framhållas, som hävdar att en ersättning om 50 kr för en veckas lån av 2 000 kr ger en mycket hög årsränta, men det vore orimligt att anse ocker vara begånget.⁵³ Alla krediter är förenade med en fast kostnad för administration m.m., som är konstant oavsett kreditbelopp, kredittid, kreditrisk mm. (se ovan 3.2 *Uppläggningsavgift*). Slås denna fasta kostnad ut på en lång kredittid (ett år) blir den givetvis procentuellt lägre än om den slås ut på en kort kredittid (en månad).

När allt kommer omkring och kunden ska erlægga kreditkostnaden, vad är då viktigast – antal procent som ska betalas eller antal kronor? Svaret bedömer jag som uppenbart. Slutsatsen blir att effektiv ränta är i flera fall ett mycket bra mått. I fall med kort kredittid (understigande ett år) blir emellertid måttet missvisande.

Att näringsidkaren måste lämna uppgift om effektiv ränta enligt huvudregeln, men inte i fall av SMS-lån, bedömer jag som mindre problematiskt. Effektiv ränta är inte ett relevant begrepp i sammanhanget.

3.7.3 Distans- och hemförsäljningslagen

Distans- och hemförsäljningslagen ger konsumenten ett skydd som går utanför grundläggande köp- och avtalslagstiftning. Ångerrätten ger konsumenten möjlighet att frånträda ingånget avtal, helt utan att ange någon anledning därtill. I förhållande till KköpL är det oerhört generöst, då KköpL kräver någon form av avtalsbrott (fel i vara, försening mm) för att medge rätt till hävning. Även informationsplikten för näringsidkare är långtgående. Den är avsevärt mycket noggrannare specificerad än vad grundläggande avtalsrättslig informationsplikt är. Brister näringsidkaren i sin informationsplikt får det civilrättsliga konsekvenser, ytterst till den grad att näringsidkarens rätt till betalning faller bort.

Vilka effekter får det för ett SMS-lån? Viktigaste slutsatsen är att ångerrätten gäller även vid SMS-lån. D.v.s. konsumenten har rätt att ångra köpet i 14 dagar räknat från den dag då fullständiga avtalsvillkor kommit honom till handa. Kreditgivaren har emellertid rätt att ta ut ersättning för skäliga kostnader som uppkommit. Då blir det givetvis intressant att titta på vad

⁵³ Jareborg: Brotten, andra häftet, förmögenhetsbrotten, 2:a upplagan, 1986, s. 253

den initiala avgiften som kreditgivaren tar ut innefattar. Folkia och Mobillån beskriver innehållet i avgiften på följande vis:

- **Folkia**
Uppläggningsavgiften [...] tas ut för att täcka kostnaderna för bland annat kreditprövning och administration av lånet.⁵⁴
- **Mobillån**
Kreditavgiften innefattar kostnader för personkontroll, uppläggningsavgift, kreditprövning samt övriga kontroller.⁵⁵

Enligt min uppfattning insinuerar bolagen att de inte tar ut någon ersättning alls för att de tillhandahåller en kredit. De pengar som avgiften drar in skulle alltså i sin helhet gå till att täcka kostnader för kreditupplysning, löner för administratörer och andra omkostnader. Det är också min uppfattning att detta är direkt lögn, vilseledande eller åtminstone undanhållande av fakta. En stor del av avgiften torde gå att hänföra till ränta. Få privata företag tillhandahåller en tjänst utan avsikt att bereda aktieägarna vinst. Det är t.o.m. reglerat i gällande Aktiebolagslag.⁵⁶ Således kan en del av uppläggningsavgiften anses motsvara ränta. I praktiken innebär det att om konsumenten utnyttjar sin ångerrätt för ett lån ska konsumenten stå för näringsidkarens kostnader för administration (personkontroll, kreditprövning mm) samt *upplupen* ränta.

Upplupen ränta beräknas som antalet dagar som gått från lånets utbetalning till uppsägning dividerat med löptiden multiplicerat med uppskattad total räntekostnad.

Exempel 3.5.4. Löptid: 30 dagar, del av den totala avgiften som avser ränta: 200 kr, använd kredittid: sex dagar. Upplupen ränta = $6/30 * 200$ kr = 40 kr

Ångerrätten bidrar emellertid endast i begränsad utsträckning till konsumentskyddet vid SMS-lån. SMS-lånen får antas användas till stor del för impulsköp.⁵⁷ En konsument som får impulsen att låna 2 000 kr för att finansiera ett krogbesök har liten nytta av sin två-veckors ångerrätt, eftersom pengarna redan är slut första kvällen.

Långgivarens rätt till ersättning för kostnader han haft innan konsumenten utnyttjar ångerrätten utgör också en begränsning. En inte oväsentlig del av kreditkostnaden kan alltså långgivaren göra anspråk på.

Sammantaget är ångerrätten, som den är utformad idag, relativt tandlös.

⁵⁴ <http://www.folkia.se/mikrolan.aspx> 080104

⁵⁵ <http://www.mobillan.se/snabblan> 080104

⁵⁶ ABL 3:3

⁵⁷ KFM Rapport 2007:2

4 Avslutande diskussion

Frågorna som skulle besvaras var dels vilket lagstöd SMS-låneverksamheten har i svensk lag samt om det finns behov av några förbättringar. Samtidigt syftar framställningen till att bidra till en mer nyanserad bild än den massmediala. För att kunna göra detta har jag tittat på gällande rätt – ockerparagraferna i AvtL och BrB, KkrL och Distans- och hemförsäljningslagen.

Den viktigaste slutsatsen kring ocker är att SMS-låneverksamheten sannolikt *inte* är att likställa med ocker, som tillämpningen av ockerparagraferna ser ut idag. Den primära anledningen till det är att kredittiden är mycket kort, omkring 30 dagar, vilket gör att den totala kreditkostnaden inte blir för hög i förhållande till motprestationen. Faktum är att kreditkostnaden för SMS-lån i flera fall är *lägre* än den uppläggningsavgift storbankerna tar ut för närmast jämförbara kredit. Endast den effektiva räntan talar för ocker. Den ger emellertid en missvisande bild som inte motsvaras av den helhetsbedömning av kreditvillkoren som måste göras enligt förarbetena. Även HD har varit mycket tydlig med att en hög effektiv ränta inte per automatik är att betrakta som ocker.

KkrL:s intressantaste implikationer gäller god kreditgivningssed, kreditprövning och kravet på att lämna information om den effektiva räntan. God kreditgivningssed innebär att kreditgivaren generellt ska genomföra kreditprövning samt vid behov avråda konsumenten från att teckna en kredit. I 5a § om kreditprövning, undantas emellertid bl.a. krediter som ska återbetalas på en gång, vilket gör att SMS-långivarna inte behöver genomföra någon kreditprövning. Liknande undantag finns i 6 § om marknadsföring och information. Där görs undantag bl.a. för krediter som återbetalas inom tre månader, vilket medför att även kravet på att informera om den effektiva räntan faller bort.

Dessa undantag togs in i lagen före SMS-lånens tillkomst. Lagstiftarens avsikt var att underlätta bl.a för s.k. fakturakrediter. Denna lättnad har i dagsläget i det närmaste fått karaktären av ett kryphål i lagen, som möjliggör SMS-lånen. Även om ett lån är av engångs- och korttidskaraktär och ska återbetalas i sin helhet vid ett enda tillfälle, torde det kunna utgöra en betydande ekonomisk belastning för vissa grupper av låntagare.

Under en diskussion med en företrädare för SMS-långivaren Folkia⁵⁸, framkom emellertid två intressanta fakta som tonar ner betydelsen av undantagen. Kreditprövning är så billigt i Sverige idag att det vore dumt att låta bli att göra en kreditprövning. Vidare säger sig Folkia ha genomfört en marknadsundersökning bland sina kunder där det framkom att få förstod

⁵⁸ Marcus Lindström, marknads- och försäljningschef, Folkia AB. Intervju 080103. Se även ovan 3.4.2.3 *Kreditprövning*

innehörden av effektiv ränta⁵⁹. Utifrån ett sådant resonemang går det att argumentera för att just dessa båda undantag inte får någon större effekt inom ramen för konsumentskyddet. Problemet är snarare att SMS-långivarna lånar ut till personer med alltför svag ekonomi, d.v.s. att bedömningen av de fakta som framkommer under kreditprövningen sker alltför lättvindigt.

Det är möjligt att ett sådant förfarande strider mot god kreditgivningssed. Att bevilja kredit till någon som man vet kan komma att få svårt med återbetalningen, oavsett hur man tillägnat sig vetskapen, bör kunna anses strida mot god kreditgivningssed. D.v.s. kreditgivaren torde inte kunna åtnjuta det skydd undantaget från kreditprövning ger, om kreditgivaren ändå väljer att genomföra en kreditprövning. I sådant fall kan kredittagaren med framgång hävda kreditavtalets ogiltighet med stöd i 36 § AvtL.

Distans- och hemförsäljningslagen har två särskilt viktiga delar – ångerrätten och kravet på informationsgivning före avtalsslut.

Att Distans- och hemförsäljningslagen även gäller finansiella tjänster är relativt nytt. Den viktigaste effekten därav är ångerrätten. Konsumenten har rätt att ångra ingånget avtal inom två veckor. Nyttan av ångerrätten är emellertid begränsad. Näringsidkaren har nämligen rätt till ersättning för de kostnader han haft fram till att konsumenten utnyttjar sin ångerrätt. En inte oväsentlig del av kreditkostnaden går säkert att hänföra till kostnader i och med uppläggning av krediten samt upplupen ränta. Den höga risken för att konsumenten förbrukar hela krediten relativt omgående efter utbetalning, väger också in och medverkar till ångerrättens begränsade nytta.

Kravet på informationsgivning före avtalsslut medför att näringsidkaren måste förse kunden med viss information innan (eller i undantagsfall, strax efter) avtalsslut. Underlåter näringsidkaren att göra så, får det civilrättsliga effekter. Näringsidkarens rätt att ta ut ovan nämnda ersättning vid utnyttjad ångerrätt faller exempelvis bort.

Den massmediala bilden som ges av SMS-lån som något som självklart utgör ocker, är missriktad. Det är ett etiskt ställningstagande mot företeelsen som översätts felaktigt till en juridisk term. ”Långivarna tjänar stora pengar genom att ta ut på tok för höga avgifter för lån till en redan särskilt utsatt målgrupp – det *måste* vara ocker!” Den synvinkeln är emellertid av två anledningar inte korrekt. Den första anledningen är att i och med införandet av kreditocker i BrB är det fullständigt egalt hur utsatt eller vilka kunskaper om krediter kredittagaren har eller inte har. Alla behandlas lika, nämligen som *konsument*. Den andra anledningen är att det i dagsläget inte går att visa att kostnaden är för hög i förhållande till motprestationen. Att ta ett motsvarande lån i någon av de större bankerna går knappast att göra utan en uppläggningsavgift som i flera fall är *högre* än hos SMS-långivarna.

Givetvis kan man argumentera för att SMS-låneverksamheten är oetisk, men ocker är det sannolikt inte.

⁵⁹ Egentligen oavsett hur Folkia kommit fram till den slutsatsen torde den vara rimlig. Effektivräntebegreppet blir som tidigare visats missvisande och kan därför antas vara svårt att begripa för konsumenten.

Frågan om gällande rätt ger ett tillräckligt skydd för konsumenterna är enligt min åsikt omöjlig att svara på, med tillgänglig information. Det saknas nämligen en avgörande byggsten – hur många lån beviljas totalt på marknaden? De över 13 000 betalningsförelägganden som inkommit till Kronofogdemyndigheten måste givetvis sättas i relation till hur många lån som totalt beviljats under samma period. Att få tillgång till tillförlitlig information i den frågan är mycket svårt, för att inte säga omöjligt, som det ser ut nu.

13 000 betalningsförelägganden innebär förvisso 13 000 människoöden, där folk i värsta fall kan få svårt att skaffa sig någonstans att bo. Det är givetvis beklämmande att se, som exempelvis ett reportage i SVT's Uppdrag granskning visade: där en ensamstående mor hamnade hos Kronofogden för att hon inte kunde återbetala det SMS-lån hon tagit för att köpa välling till sina barn.⁶⁰ Det går alltid att hitta tråkiga exempel oavsett vilken företeelse som diskuteras. Givetvis går det att hitta en annan situation, liknande den i Uppdrag granskning, fast där t.ex. ett alltför frikostigt utnyttjande av en kontokredit är orsaken.

Först när man kan sätta antalet betalningsförelägganden i relation till totala massan SMS-lån, går det att dra relevanta slutsatser. Då kan man jämföra andelen betalningsförelägganden relaterade till SMS-lån med motsvarande andel avseende exempelvis kontokrediter eller kanske mobiltelefonabonnemang. Det är först utifrån en sådan jämförelse som en sund analys av konsumentskyddet vid SMS-lån låter sig göras. Att all kreditverksamhet är förenad med kreditförluster bör alla vara överrens om. Vad som är mer kontroversiellt är *hur mycket* kreditförluster en verksamhet ska få lov att generera.

Det är också viktigt att fråga sig i vilken utsträckning som lagstiftning är den bästa vägen att gå. Som Hillevi Engström (m) riksdagsledamot i justitieutskottet sa angående kravet mot hårdare lagstiftning gällande fyrverkerier: ”Man kan inte lagstifta mot dåligt omdöme”.⁶¹ Även om det givetvis inte är helt sant (jfr. alkoholmonopol, hastighetsbegränsningar, rökning på allmän plats, m.m.) finns det en viktig poäng – individen måste ta ett visst ansvar för sig själv. Ett individuellt konsumentansvar frigör emellertid inte samhället från ansvar. Samhällets roll ska vara att skapa goda förutsättningar för individen att axla ett sådant utökat ansvar.

Att ständigt lagstifta mot företeelser, där individens bristande omdöme kan skapa friktion, är nämligen att göra konsumenterna en björntjänst. Att lagstifta tar tid – att hitta på nya företeelser går fort. Det kommer alltid att vara ett glapp i tiden däremellan. Det finns alltid en risk att det glappet utnyttjas, exempelvis av mindre seriösa aktörer för att profitera. Jag ställer mig därför frågande till ett utökat skydd.

Om samhällets uppgift istället är att skapa goda förutsättningar för individen att ta eget ansvar, ökar samhällsnyttan. Inte bara för att konsumenterna får bättre möjligheter att generellt fatta klokare beslut. Man ska också ha i åtanke att det vore beklagligt att med lagstiftning inskränka handlingsfriheten för alla de konsumenterna som redan kan hantera nya finansiella tjänster, som exempelvis SMS-lån.

⁶⁰ SMS från låneträsket, Uppdrag granskning, SVT, 071114 <http://svt.se/svt/play/video.jsp?a=971754>

⁶¹ Dagens Industri, s. 3. 080104

Den i särklass viktigaste åtgärd som bör vidtas, är därför att höja kunskapsnivån hos konsumenterna. En självklar början är att verka för en förbättrad privatekonomiundervisning i skolan – att kunna sköta sin privatekonomi måste anses lika viktigt som att lära sig svenska, engelska och matematik.

Det finns redan goda exempel i rätt riktning. Det jag har sett av Kronofogdens förebyggande verksamhet upplever jag som mycket positivt. Kronofogden tar flera egna initiativ till att sprida sin unika kunskap bland allmänheten. Det är ett bra steg på vägen. Även den kommunala konsumentvägledarverksamheten är ett steg i rätt riktning, även om de kanske inte räcker ända fram. Konsumentvägledarna tycks sakna det proaktiva arbete som exempelvis Kronofogden bedriver. Det begränsar informationsflödet till konsumenterna.

Eftersom finansiella tjänster blir en allt större del av vår vardag, ställs allt högre krav på god oberoende konsumentrådgivning och konsumentutbildning.

5 Sammanfattning

Utöver ockerparagraferna är också KkrL och Distans- och hemförsäljningslagen intressanta ur ett konsumentskyddsperspektiv.

Den viktigaste slutsatsen kring ocker är att SMS-låneverksamheten sannolikt *inte* är att likställa med ocker. Den primära anledningen till det är den korta kredittiden, vilket gör att den totala kreditkostnaden inte blir för hög i förhållande till motprestationen. Faktum är att kreditkostnaden för SMS-lån i flera fall är *lägre* än den uppläggningsavgift storbankerna tar ut för närmast jämförbara kredit. Endast den effektiva räntan talar för ocker. Den ger emellertid en missvisande bild som inte motsvaras av den helhetsbedömning av kreditvillkoren som måste göras enligt förarbetena. Även HD har varit mycket tydlig med att en hög effektiv ränta inte per automatik är att betrakta som ocker.

Den allmänna diskussionen kring att SMS-lån ska likställas med ocker är missriktad. Det är ett etiskt ställningstagande mot företeelsen som översätts felaktigt till en juridisk term. ”Långivarna tjänar stora pengar genom att ta ut på tok för höga avgifter för lån till en redan särskilt utsatt målgrupp – det *måste* vara ocker!” Den synvinkeln är emellertid av två anledningar inte korrekt. Den första anledningen är att det fullständigt egalt hur utsatt eller vilka kunskaper om krediter kredittagaren har eller inte har. Alla behandlas lika, nämligen som *konsumenter*. Den andra anledningen är att det i dagsläget inte går att visa att kostnaden är för hög. Givetvis kan man argumentera för att SMS-låneverksamheten är oetisk, men ocker är det sannolikt inte.

SMS-lån bör däremot kunna anses strida mot god kreditgivningssed. God kreditgivningssed innebär att kreditgivaren generellt ska genomföra kreditprövning samt vid behov avråda konsumenten från att teckna en kredit. I KkrL undantas emellertid bl.a. krediter som ska återbetalas på en gång, vilket gör att SMS-långivarna inte behöver genomföra någon kreditprövning. Det finns dock skäl att anta att de flesta SMS-långgivare ändå genomför någon form av kreditprövning. Problemet är därför inte så mycket lagens undantag från kreditprövning, utan snarare att bedömningen av de fakta som framkommer under kreditprövningen sker alltför lättvindigt vilket medför att SMS-långivarna lånar ut till personer med alltför svag ekonomi. Den viktigaste slutsatsen kring KkrL är därför att det finns möjlighet att SMS-långivarna i sådant fall strider mot god kreditgivningssed. Att bevilja kredit till någon som man vet kan komma att få svårt med återbetalningen, oavsett hur man tillägnat sig vetskapen, bör kunna anses strida mot god kreditgivningssed. D.v.s. kreditgivaren torde inte kunna åtnjutna det skydd undantaget från kreditprövning ger, om kreditgivaren ändå väljer att genomföra en kreditprövning. I sådant fall kan kredittagaren med framgång hävda kreditavtalets ogiltighet med stöd i 36 § AvtL.

Den andra slutsatsen kring KkrL gäller effektiv ränta. Marknadsföring av SMS-lån undantas kravet på att lämna uppgift om effektiv ränta. Även det undantaget bedömer jag som mindre

problematiskt. Då effektiv ränta beräknas på helårsbasis ger den en missvisande och svårtydd bild av kostnaden för ett SMS-lån p.g.a. SMS-lånets korta löptid. Jämförs sedan den effektiva räntan för ett SMS-lån med den för ett långfristigt lån (ett år eller mer) blir det som att jämföra äpplen med päron.

Viktigaste slutsatsen kring Distans- och hemförsäljningslagen gäller ångerrätten. SMS-låntagaren har två veckors ångerrätt enligt lagen. Ångerrätten bidrar emellertid endast i begränsad utsträckning till konsumentskyddet vid SMS-lån, eftersom pengarna sannolikt används relativt omgående. Skulle ångerrätten utnyttjas och lånet återbetalas, har ändå långgivaren rätt till ersättning för kostnader han haft innan konsumenten utnyttjar ångerrätten vilket också utgör en begränsning. Sammantaget är ångerrätten, som den är utformad idag, relativt tandlös.

Den i särklass viktigaste åtgärd som bör vidtas avseende SMS-lån, är att höja kunskapsnivån hos konsumenterna. En självklar början är att verka för en förbättrad privatekonomiundervisning i skolan – att kunna sköta sin privatekonomi måste anses lika viktigt som att lära sig svenska, engelska och matematik.

Att ständigt lagstifta mot företeelser, där individens bristande omdöme kan skapa friktion, skulle vara att göra konsumenterna en björntjänst. Att lagstifta tar tid – att hitta på nya företeelser går fort. Det kommer alltid att vara ett glapp i tiden däremellan. Det finns alltid en risk att det glappet utnyttjas, exempelvis av mindre seriösa aktörer för att profitera.

Ett större individuellt konsumentansvar frigör emellertid inte samhället från ansvar. Samhällets roll ska vara att skapa goda förutsättningar för individen att axla ett sådant utökat ansvar. Om samhället lyckas med det, ökar samhällsnyttan. Inte bara för att konsumenterna får bättre möjligheter att generellt fatta klokare beslut. Man ska också ha i åtanke att det vore beklagligt att med lagstiftning inskränka handlingsfriheten för alla de konsumenter som redan kan hantera nya finansiella tjänster, som exempelvis SMS-lån.

6 Källförteckning

6.1 Litteratur

- Holmqvist, Lena – Leijonhufvud, Madeleine – Träskman, Per Ole – Wennberg, Suzanne. 2007. *Brottsbalken. En kommentar. Del 1*. Studentutgåva 5. Stockholm.
- Jareborg, Nils. 1986: *Brotten, andra häftet, förmögenhetsbrotten*, 2:a upplagan. Studentlitteratur, Lund
- Ramberg, Jan – Ramberg, Christina. 2002, *Allmän avtalsrätt, 6:e upplagan*. Stockholm.
- Stangendahl, Peter: *Konsumentkreditlagen*. 1993, Tholin & Larssons förlag. Göteborg.

6.2 Internet

- <http://www.konsumentverket.se/mallar/sv/artikel.asp?lngCategoryId=495&lngArticleId=2088>
- <http://www.folkia.se/villkor.aspx 080104>
- http://www.kundfinans.se/sd_page/5/1/index.php
- <http://www.mobillan.se/snabblan>
- <http://www.folkia.se/mikrolan.aspx 080104>

6.3 Tidningsartiklar

- *Dyra snabblån är rena ockret*. DI 070915.
<http://di.se/Index/Nyheter/2007/09/15/248338.htm?src=xlink>
- *Stoppa ockret*. DN 070626.
<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=577&a=674140>

6.4 Rapporter

- Kronofogdemyndigheten: Obetalda SMS-lån. Konsekvenser hos Kronofogden. 070824
- KFM Rapport 2007:2

6.5 Intervjuer

- Adamsson, Johan, jurist på Konsumentverkets rättsavdelning. Intervju 071217
- Jernberg, Thomas, marknadsdirektör, Upplysningscentralen AB. Intervju 080103
- Lindström, Marcus, marknads- och försäljningschef, Folkia AB. Intervju 080103
- Åkerlund, Jan, informatör, Kronofogdemyndigheten. Intervju 071204

6.6 Rättsfall

- NJA 1963 s. 195
- NJA 1995 s. 430 Ocker?
- MD 2007:17

6.7 Propositioner

- Prop 1962:10 Brottsbalken
- Prop. 1985/86:65 med förslag till ändringar i brottsbalken m. m.(vissa frågor om datorrelaterade brott och ocker)
- Prop. 1991/92:83 om ny konsumentkreditlag
- Prop. 2002/03:139 Reformerade regler för bank- och finansieringsrörelse
- Prop. 2004/05:13 Distans- och hemförsäljningslag m.m.

6.8 Övrigt

- Karnov Lagkommentarer Distans- och hemförsäljningslagen (2005:59) kommentar #50
- Karnov Lagkommentarer Distans- och hemförsäljningslagen (2005:59) kommentar #69
- KOVFS 2001:4, Riktlinjer för tillämpning av konsumentkreditlagen (1992:830)
- SKVFS 2004:32 Skatteverkets föreskrifter om bestämmande av förbehållsbeloppet vid utmätning av lön m.m.
- SOU 1983:50
- *SMS från låneträsket*, Uppdrag granskning, SVT, 071114
<http://svt.se/svt/play/video.jsp?a=971754>

Bilaga 1

Beräkning av effektiv ränta vid konsumentkredit (SFS 1999:97)

Svensk författningssamling

SFS 1999:917

Utkom från trycket
den 3 december 1999

Förordning om ändring i förordningen (1992:1010) om effektiv ränta vid konsumentkrediter;

utfärdad den 4 november 1999.

Regeringen föreskriver¹ att det i förordningen (1992:1010) om effektiv ränta vid konsumentkrediter skall införas fem nya bestämmelser, anmärkning a- e, av följande lydelse.

Den effektiva räntan enligt 6 § första stycket första meningen konsumentkreditlagen (1992:830) skall beräknas i enlighet med en matematisk formel, som bygger på att kreditbeloppet (A) är lika med nuvärdet av alla betalningar som kredittagaren skall göra enligt avtalet.

Om den effektiva räntan skall beräknas vid betalningsanstånd, eller om den skall beräknas för lån där hela kreditbeloppet utbetalas vid ett tillfälle, skall formeln vara

$$A = \sum_{K'=1}^{K'=m'} \frac{A'_{K'}}{(1+i)^{t_{K'}}}$$

där

A = kreditbeloppet

K' = det tal som motsvarar betalningens plats i tidsföljden bland kredittagarens betalningar (första betalningen =1, andra =2, tredje =3 osv.)

m' = det tal som motsvarar den sista betalningens plats i tidsföljden bland kredittagarens betalningar

A'_{K'} = det belopp som kredittagaren skall erlägga vid betalning K'

t_{K'} = tiden, uttryckt i år och delar av år, mellan datum för krediten och datum för var och en av betalningarna 1 till m'

i = effektiva räntan.

Samma formel skall tillämpas när den effektiva räntan skall beräknas för löpande krediter. Därvid gäller bestämmelserna i 6 § andra stycket konsumentkreditlagen.

¹ Jfr rådets direktiv 87/102/EEG av den 22 december 1986 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om konsumentkrediter (EGT L 42, 12.2.1987 s. 48, Celex 387L0102), senast ändrat genom rådets direktiv 98/7/EG (EGT L 101, 1.4.1998 s. 17, Celex 398L0007).

Bilaga 2

Summarisk beräkning av genomsnittlig uppläggningsavgift.

Tabellen visar 22 slumpmässigt utvalda kreditgivare, samt deras uppläggningsavgift.

Kreditbeloppet är 22 000 kr. 071218

Bank	Uppläggningsavgift
Citibank	495
Ellos Privatlån	0
Exchange Finans	495
Finance4you	495
Forex	495
Freedom finance	0
GE Money Bank	495
Green Credit	500
Handelsbanken	595
IKANO Banken	0
Kaupthing Bank	500
KonsumentKredit	450
Nordea	700
Resurs Bank	495
Salus Ansvar	550
SEB	0
SkandiaBanken	0
Svea Ekonomi	475
Swedbank	300
Wasa Kredit	395
Sparbanken Finn	300
Länsförsäkringar Skåne	500

Statistik

Antal	Snitt	Median
22	374 kr	495 kr

Källa

http://lan.compricer.se/pcalc_loan.php?amount=22000&time=3&autoinvoice=1&status=se